

บทที่ 1

บทนำ

แต่เดิมมาประมาณ 80 ปีชุมชนหมู่บ้านคอยสุเทพหมู่ 9 ตั้งอยู่เชิงบันไดขึ้นวัดพระธาตุคอยสุเทพ การเข้ามาอยู่ของชาวบ้านคอยสุเทพแต่เดิมนั้น ได้รับการชักชวนจากพระให้ชาวบ้านเข้ามาอยู่บริเวณรอบวัดเพื่อการช่วยงานวัดและการพัฒนาวัดเช่นเป็นคณงานขับรถ คณงานครัว ปลูกพืชผักหาของป่ากินตามประสาชาวป่าชาวดอย¹ ภายในหมู่บ้านมีการเกื้อกูลกันในหมู่บ้านถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เช่น ตอนเย็นบ้านไหนทำกับข้าวอะไรก็เอามาแลกกันกินช่วยเหลือกันภายในชุมชนเป็นอย่างดี มีนักเดินทางเดินทางเพื่อมาแสวงบุญบนวัดพระธาตุคอยสุเทพไม่มากนัก คือการมาทำบุญโดยมิได้มีจุดประสงค์ของการท่องเที่ยวเป็นหลัก มีความสวยงามตามธรรมชาติสงบเงียบ ไม่อึกทึกเสียงดัง ไม่มีมลภาวะใดๆ อาจจะเป็นเพราะการเดินทางขึ้นไปนมัสการมีความลำบาก ถนนแคบ ทางลื่น ไม่มีไฟฟ้าตามทางเหมือนปัจจุบัน บ้านเรือนของคนในชุมชนชุกตัวอยู่ในธรรมชาติกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ คนกับวัดใกล้ชิดกัน มีการทำบุญตักบาตรกันทุกวันและตามวันสำคัญทางศาสนาชาวบ้านก็ได้ช่วยงานวัดกันอย่างแข็งขันตามที่ทางวัดได้ร้องขอเป็นการเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดกับชุมชน เป็นชุมชนที่อาศัยวัดใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและวัดก็อาศัยชุมชนด้วยในทีเดียวกัน วัดและชุมชนจึงมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นกับวัดเป็นอย่างมาก

ปัจจุบันเมื่อความเจริญเข้ามาสู่ชุมชน มีการทำถนนลาดยาง มีการต่อสายไฟฟ้าเข้ามาสู่ชุมชน ทำให้การเดินทางเข้าสู่ชุมชนสะดวกขึ้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยววัดและชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ มีการย้ายเข้ามาของชาวบ้านต่างถิ่นเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ชาวบ้านจากเดิมที่เคยหาของป่าปลูกผักกินจึงปรับเปลี่ยนอาชีพมาเป็นพ่อค้าแม่ค้าเพื่อขายสินค้าอาหาร ของที่ระลึกแทนและยึดอาชีพการค้าขายเรื่อยมา ชาวบ้านหมู่บ้านคอยสุเทพหมู่ 9 จึงเป็นหมู่บ้านมีอาชีพค้าขายแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของชุมชนในพื้นที่ทั้งสองได้มีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น จากการทรุดโทรมลงตามกาลเวลา จากภัยธรรมชาติ จากการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองการขยายตัวของนักท่องเที่ยว การพยายามสร้างกระเช้าลอยฟ้าเพื่อขึ้นไปนมัสการวัดพระธาตุคอยสุเทพในปี 2530² หรือการสร้างลิฟต์รูดรางขนของในปี 2535³ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการเดินทางขึ้นไปนมัสการวัด

¹ จากการพูดคุยกับ ยาย เจริญ จารุปรีชีย์ อายุ 85 ปี วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551 เวลา 9:00-9:30 น.

² การรวบรวมข้อมูลของห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, โครงการกระเช้าลอยฟ้า คอยสุเทพ จ. เชียงใหม่, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2530).

³ จากการสัมภาษณ์ นางอำไพ เชื้อเมืองพาน วันที่ 11 พฤษภาคม 2549 เวลาประมาณ 19.30 น.

พระธาตุคุดอยสุเทพแทนการเดินทางขึ้นบันไดนาค รวมทั้งการเพิ่มจำนวนของซุ้มชายของต่าง ๆ ภายในวัด และพื้นที่หมู่บ้าน ตามสถิติของทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเขตภาคเหนือ เขต 1 ซึ่งแจ้งว่า วัดพระธาตุคุดอยสุเทพราชวรวิหาร เป็นวัดที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่⁴ ดังนั้นจึงไม่แปลกใจเลยที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของวัดและชุมชนเป็นอย่างมาก จากการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองต่อการท่องเที่ยว จึงทำให้พบเห็นสิ่งก่อสร้างต่างๆมากมาย อาคาร ร้านค้าต่าง ๆ ลิฟต์ชั้นย้ายคน ทางเดินเท้าที่สะดวกขึ้น ศาลาพักผ่อนใหญ่โตกว้างขวาง การปรับปรุงภูมิทัศน์ที่ดูสะอาดสะอ้าน บริเวณขายดอกไม้บูชาพระ, บริเวณเช่าผ้าขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยวที่ใส่กางเกงขาสั้นมาเพื่อความไม่สุภาพ, บริเวณฝากรองเท้า, ห้องน้ำที่มีจำนวนห้องมากขึ้นกว่าเดิมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร, ร้านค้าที่เกิดขึ้นของพ่อค้าแม่ค้าบริเวณบันไดทางเดินขึ้นวัดพระธาตุคุดอยสุเทพ, แม่ค้าหาบเร่แผงลอย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้บางอย่างอยู่นอกวัด แต่ตอนนี้เข้ามาอยู่ในวัด เป็นการรุกล้ำเข้ามาซึ่งความสามัญชน เข้ามาในเขตของสงฆ์ และในทำนองเดียวกัน บริเวณหมู่บ้านคุดอยสุเทพก็มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เห็นได้ชัด เช่น การรุกล้ำเข้าไปสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดและขยายตัวเข้าไปในพื้นที่ของป่าอุทยานจนเป็นเหตุให้เกิดการฟ้องร้องดำเนินคดีกับชาวบ้าน จนลุกลามถึงการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้กับชาวบ้านที่ถูกฟ้องร้อง ในบางพื้นที่ของหมู่บ้านที่ชาวบ้านเข้าไปทำเพิงพักอาศัยก็ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้สั่งให้รื้อทิ้งทำลายเพราะรุกล้ำเข้าไปในพื้นที่ของวนอุทยาน ทำให้ชาวบ้านบางครอบครัวไร้ที่อยู่อาศัย การย้ายที่อยู่อาศัยของคนต่างถิ่นเข้ามาเพื่อทำการค้าขายกับนักท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้ต้องมีการขยายที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดความแออัดภายในหมู่บ้าน เกิดปัญหาเรื่องการกำจัดขยะ มลภาวะต่างๆ ทางเสียงรบกวน และเกิดน้ำเน่าเสีย

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถ้าดูอย่างผิวเผินแล้ว อาจจะเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเฉพาะทางด้านกายภาพเท่านั้น เช่น เข้าใจว่าปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะขาดการดูแลพื้นที่ ขาดการควบคุมการเกิดขึ้นของสิ่งก่อสร้างใหม่ๆ อย่างเข้าใจและมีแบบแผนหรือแม้กระทั่งมีแผนการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม แต่จากการที่ผู้เขียนเกิดและอาศัยอยู่หมู่บ้านหมู่ที่ 9 บ้านคุดอยสุเทพ เป็นเวลานาน (2523-2550) จึงเกิดคำถามแก่ผู้วิจัยในเบื้องต้นขึ้นว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนนั้นเกิดขึ้นเพราะสาเหตุอะไรเป็นสาเหตุ และการเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดอะไรขึ้นกับความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนอย่างไร ผู้วิจัยได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่ของวัดพระธาตุคุดอยสุเทพมาตลอด เชื่อว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเพียงแค่ทางด้านกายภาพเท่านั้น แต่น่าจะเกิดขึ้นจากปัจจัยอื่นๆ เช่น มิติทางนามธรรม ความเข้าใจของคนในชุมชน วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัจจัยที่ส่งผลทำให้เกิดการให้ความหมายและการใช้พื้นที่ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อความนึกคิดความเข้าใจและการให้

⁴ ข้อมูลจากการสอบถามการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ เขต 1 (8 พฤษภาคม 2549)

ความหมายทาง ต่อ “ความศักดิ์สิทธิ์” และ “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ต่อ “ความสามัญ” และ “พื้นที่สามัญ” ซึ่งส่งผลทำให้เกิดขอบเขตการรับรู้พื้นที่สามัญของหมู่บ้านและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัด

ในการใช้ศัพท์คำว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญในงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ใช้ศัพท์ไปในแนวทางที่เป็นแนวคิดอย่างเดียว แต่เป็น กระบวนการสร้างความเข้าใจ การตระหนักรู้ การให้คุณค่าและความหมายของคนในพื้นที่ เกิดเป็นความเชื่อและปฏิบัติตามจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน แสดงว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อาจจะไม่ใช่พื้นที่วัดเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันพื้นที่สามัญอาจจะไม่ได้หมายความว่าพื้นที่ของหมู่บ้านเท่านั้นเช่นกัน

สิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงเกิดคำถามแก่ผู้ทำวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะของคน “ใน” ชุมชนที่มีความต้องการที่จะคิดทบทวนถึงสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกกรอบบริเวณวัดพระธาตุคดยุสเทพ และบริเวณหมู่บ้านคดยุสเทพหมู่ 9 ซึ่งติดอยู่กับบริเวณวัด ไม่เพียงแต่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ แต่มุ่งเน้นที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ระหว่างนามธรรมและรูปธรรม คือศึกษาและทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไประหว่าง “ความศักดิ์สิทธิ์และความสามัญ” และ “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ” เพื่อเสนอทางเลือกใหม่อย่างตรงไปตรงมาโดยไม่มีอคติอาศัยการพิจารณาอย่างมีสติ และเหตุผล นำไปสู่การสร้างความคิดต่อชุมชนและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดการเยียวยารักษาพื้นที่ชุมชนและวัดในฐานะผู้หนึ่งที่สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับทั้งวัดและชุมชน โดยหาแนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันของ “ความศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่สง่างามของวัด รวมถึง “ความสามัญและพื้นที่สามัญ” ที่สวยงามน่าอยู่ของชุมชนที่อยู่บริเวณรอบวัดด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายและความสัมพันธ์ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่สามัญ และสถานะของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทั้งสอง
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ
3. เพื่อศึกษาหาแนวทางในการจัดการพื้นที่ชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เน้นหลักของการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและวัด

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่

1. ศึกษาชุมชนคอยสุเทพหมู่ 9 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาบริบทของชุมชน, ประวัติศาสตร์, และสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน สังคม
2. การศึกษาเรื่องการให้ความหมายและการใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
3. การศึกษาเรื่องการให้ความหมายและการใช้พื้นที่สามัญ
4. การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ

ขอบเขตด้านระยะเวลาการศึกษา

1. เป็นการศึกษาการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญในชุมชนหมู่บ้านคอยสุเทพ หมู่ 9 ในช่วงเวลา 11 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2540-2551) จนถึงปัจจุบัน

สมมติฐาน

1. ความคิดความเชื่อของชาวบ้านชุมชนคอยสุเทพหมู่ 9 เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และการรับรู้ขอบเขตของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดพระธาตุดอยสุเทพเปลี่ยนไป
2. พื้นที่ของชุมชนคอยสุเทพหมู่ 9 เปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองต่อการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการจัดการ และการใช้พื้นที่อย่างไม่เหมาะสม เช่น การจัดผังบริเวณ การจัดที่จอดรถ การขยายตัวของพื้นที่ชุมชนอย่างไม่มีการควบคุม เป็นต้น

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบความหมายและความสัมพันธ์ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่สามัญ และสถานะของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทั้งสอง
2. ทราบถึงปัจจัยและอิทธิพลที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ
3. ได้แนวทางในการจัดการพื้นที่ชุมชนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยการเน้นหลักของการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและวัด

อภิธานศัพท์

วัด หรือ วัดพระธาตุคดยสุเทพ หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพวัดพระธาตุคดยสุเทพราชวรวิหาร

หมู่บ้าน หมายถึง พื้นที่กายภาพหมู่บ้านคดยสุเทพหมู่ที่ 9

ชุมชน หมายถึง ชุมชนคดยสุเทพ

แม่ค้า หมายถึง แม่ค้าผู้ค้าขายบนคดยสุเทพ

แม่ค้าหาบเร่ หมายถึง คนขายของที่ไม่มีแผงค้าขาย ใช้การเดินเร่ขายของให้นักท่องเที่ยว

แม่ค้าแผงลอย หมายถึง คนค้าขายที่มีแผงลอยไม่ได้เป็นร้านอาหาร

คนขับรถรับจ้างนอกพื้นที่ หมายถึง รถโดยสาร รถแดง

ร้านค้าของคนในชุมชน หมายถึง ร้านค้าของชำของคนในชุมชน

เดินฟิล์ม หมายถึง การรับจ้างส่งข้อมูลภาพถ่ายดิจิทัลจากช่างภาพบริเวณวัดไปให้กับห้องภาพในหมู่บ้านอย่างรวดเร็วเพื่อพิมพ์ภาพออกมาให้นักท่องเที่ยวได้ทันเวลาก่อนนักท่องเที่ยวกลับมีอัตราค่าจ้างเที่ยวละ 10 บาท หรือ 20 บาท ตามตกลงกับช่างภาพและห้องภาพ